

Jaume I: imatge republicana d'un rei

Pere GABRIEL

Universitat Autònoma de Barcelona

pere.gabriel@uab.cat

Résumé: L'objet de cet article est d'étudier la figure de Jacques Ier telle qu'elle apparaît, en marge des commémorations officielles d'orientation clairement catholique et conservatrice, dans la presse républicaine catalaniste de l'année 1908: tandis que la presse satirique s'amuse à reprendre, du théâtre populaire de l'époque, l'image d'un roi aux multiples aventures amoureuses, la presse «sérieuse» s'associe dans une certaine mesure à l'entreprise de mythification du personnage, en insistant toutefois sur des vertus plus proches de l'idéal républicain, telles que la tolérance et le respect des libertés collectives¹.

Mots-clés: VIIe centenaire de la naissance de Jacques Ier, presse républicaine, catalanisme.
VIIe Centenari del naixement de Jaume I, premsa republicana, catalanisme

No pretenc cap repàs ampli per tal de veure com anaren analitzant els diversos grups republicans la figura del rei al llarg dels segles XIX i XX. Certament, hom pot trobar alguna referència –molt escadussera, tot s'ha de dir– en l'obra dels principals pensadors, teòrics i publicistes del republicanisme federal: Pi, Almirall, Roca i Farreres, etc. I, com ens explicaran altres ponents de la trobada, les referències iconoclastes del grup de Pitarra assoliren una continuada presència dins l'imaginari i la cultura literària popular i segurament foren fins i tot estrafetes i exagerades al llarg del temps. En el benentès que el punt de partida de la broma, meitat escatològica meitat eròtica, fou la paròdia escrita per Serafi Pitarra –Frederic Soler– el 1862, en català, davant el drama *Don Jaime el Conquistador* que acabava d'estrenar en castellà Antoni Altadill al Teatre Circ Barcelonès. Fins i tot algunes referències parlen que en la paròdia hi intervingué el mateix Altadill que formava part del propi grup xaró. En tot cas, una de les escenificacions la protagonitzà el propi Pitarra amb el títol de *L'engendrament de Don Jaume o Don Pere d'Aragó*². Un cas que no em toca ara dilucidar és l'absència de les seves aventures dins la novel·lística històrica de fulletó, a la que s'apuntaren en castellà o català molts escriptors progressistes i republicans, a diferència del que sí passà amb d'altres reis i situacions, en especial amb els almogàvers, amb la intervenció destacada, per exemple, de Víctor Balaguer³.

Jo aquí m'he fixat un altre objectiu, molt més modest: l'impacte en el publicisme republicà de la commemoració, el 1908, del setè centenari del natalici del Rei en Jaume. Aquesta commemoració tingué sens dubte una major ambició que d'altres anteriors, i, en especial, que la celebració el 1876 del sis-cents aniversari de la mort. El 1908 la commemoració volgué assegurar-se un ampli impacte i

¹ El que vaig presentar, en el seu moment, a la jornada organitzada pel SEC sobre «La figure de Jacques Ier dans la culture catalane» fou més aviat una promesa de treball, que no pròpiament un estudi acabat. En tot cas, espero que serveixi per a cridar l'atenció sobre la intervenció del republicanisme català en l'elaboració i discussió del corpus simbòlic catalanista els segles XIX i XX. La feina s'inscriu d'altra banda dins les preocupacions i recerques del projecte ajudat pel MICINN «España y Nación en Cataluña», HUM2005-06976, que ara continua amb HAR 2010-21990.

² La cruesa i la grolleria del llenguatge emprat obligà anys a venir a suavitzar algunes paraules en les edicions populars que en feren, tant la revista *Papitu* a començaments del segle XX, com, una mica més tard, la impremta Portaferriosa.

³ Vegeu SUNYER, Magí: *Els mites nacionals catalans*. Vic: Eumo, 2006, en especial «Els mites de plenitud. El rei en Jaume», p. 119-135.

significat simbòlic, amb actes a Catalunya, València⁴ i les Illes, i també a la Catalunya Nord, al Rosselló i Montpeller.

El programa de les commemoracions de 1908. Els seus límits. La laminació i compatibilitat amb els altres centenaris de l'any

El programa oficial de les festes començà amb la presència d'una representació catalana a les festes organitzades a Montpeller el 2 de febrer de 1908, encapçalades allí per alguns felibres, com Alberto Arneville i Eduard Marsal. L'expedició catalana fou nombrosa i aparegué molt marcada per la Lliga Regionalista i els intel·lectuals que li eren més propers. Assenyalem la presència, dins el nucli barceloní, de Raimon d'Abadal, que era llavors senador i presidia la Comissió del Centenari a Barcelona, Josep Puig i Cadafalch, llavors diputat a corts, Bonaventura Plajà i Tapis⁵, diputat provincial, i els tinents d'alcalde del consistori Francesc Puig i Alfonso, Alexandre Galí i Antoni Fargas de la Flor; també hi anà Sagredo, que era el cap de negociat del consistori. En nom de les corporacions culturals, les delegacions eren Ramon Picó i Campanar i Francesc Matheu (Consistori dels Jocs Florals), Jaume Masó i Torrents (IEC), Lluís Nicolau d'Olwer (Associació d'Estudiants Catalans) i el mateix Raimon d'Abadal (Estudis Universitaris). De representacions directes de partits, sols assistí, en nom de la Lliga, Josep M. Pascual.

Al costat d'aquest nucli barceloní, hi hagueren representacions de Tarragona i Lleida. La de Tarragona fou molt lluída, ja que, com veurem, seria una de les poblacions amb una celebració molt destacada. Anaren a Montpeller el president de la Diputació (Emili Morera), l'alcalde (Josep Prat), i dos regidors de la capital, així com diverses societats culturals (amb una representació que encapçalaven el Pvre. Jaume Bofarull, director de l'edició monumental de la *Crònica del Rei en Jaume*, i Ruiz Portal, delegat de l'Arqueològica de Tarragona). Lleida donà la seva representació a l'Ajuntament de Barcelona. De Girona s'hi incorporaren Albert Balari, un regidor i professor d'institut, i Josep Juvany, que n'era el tinent d'alcalde. La representació valenciana la dugué el doctor Faustí Barberà, en nom de la primera assemblea de regionalistes valencians i del centre de «València Nova». Mallorca es considerarà representada per Picó i Campamar. Perpinyà havia de ser-hi present a través de Joan Amades (que duia la delegació de la Société d'Études Catalanes i de la *Revue Catalane*). Més tard s'hi afegí un representant de Saragossa.

Potser el més significatiu foren les intervencions de Puig i Cadafalch, que parlà en català, i que insistí en que la commemoració no era una cosa morta «sinó la memòria de l'obra del gran rei que fou el fonament de les llibertats municipals de Catalunya i que al cedir terres a Castella i França preveïé les col·lectivitats naturals d'avui que sobre les fronteres de la política fan altres nacions lligades per l'amor». Pel seu costat, els felibres (Albert Arneville) es centraren en la comunitat de cultures i l'establiment de paral·lelismes, per exemple entre Frederic Mistral i Jacint Verdaguer. Es manifestaren a favor d'una «confederació llatina per la poesia, la llibertat i l'amor». La defensa de la llengua i la fraternitat dels pobles de parla catalana fou més aviat cosa d'ells. Un altre element destacat de la celebració fou el del lliurement de la copa, amb cant inclòs i telegrama a Mistral, tot intentant d'esviar una certa decepció per la seva inassistència. Altres detalls a fer notar foren que Lluís Nicolau i Raimon d'Abadal (en nom, com ja hem dit, de l'Associació d'Estudiants i dels Estudis Universitaris Catalans) dugueren una bandera catalana que lliuraren als estudiants de Montpeller. Ara bé, cal fer constar que en tots els actes oficials el que sonà fou la *Marxa Reial* i la *Marsellesa*, en cap cas *Els Segadors* o altres músiques amb significat polític catalanes. Hi hagué, això sí, el cant d'un fragment d'*Els Pirineus* de Felip Pedrell i la lectura de l'«Oda a Montpeller», poesia de Verdaguer. Un darrer fet que acaba de dibuixar el marc més polític i simbòlic de la commemoració: hi assistí d'incògnit el fill de Don Carles – Don Jaume de Borbó–, qui es donà a conèixer al Pare Bofarull de Tarragona.

⁴ Hom pot consultar diversos treballs del professor de la Universitat de València, Rafael Roca, que ha treballat Teodor Llorente i, en especial, la celebració del centenari del 1908 i la reacció dels republicans blasquistes, que eren ja presents amb un bon nombre de regidors a l'Ajuntament de la capital valenciana.

⁵ Segons dades aportades per RODON, Assumpta («Presidents i diputats de la Diputació de Barcelona». In *Història de la Diputació de Barcelona*. Barcelona: Diputació, 1988, vol. III, p. 188), Bonaventura Plaja i Tapis fou diputat provincial el 1907-1910 i havia estat elegit en el Districte 2ⁿ (Parc i Nord) de la ciutat de Barcelona, formant part com a regionalista de la candidatura solidària. Se'l qualificava de propietari agricultor. En les informacions de la premsa del moment a vegades l'esmenten com a «Plaja i Tomàs».

Amb un caràcter més cultural i analític, el mateix dia –recordem-ho, la data del naixement del monarca– hi hagué una sessió específica a la Real Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona, que, en aquells moments, presidia Felip Bertran d'Amat. Les intervencions anaren a càrrec de Francesc de Bofarull i Sans (que explicà el material existent a l'Arxiu General de la Corona d'Aragó, «Don Jaume i l'Arxiu Reial»), Ferran de Sagarra («Los segells del rei en Jaume I»), Francesc de Carreres i Candi («Significació general del centenari de Jaume I», on afirmaria que la consciència popular encara conservava la seva memòria com a un símbol de l'antiga constitució) i Joaquim Miret i Sans («Don Jaume i la unitat catalana», on s'analitzava la influència de Jaume I en la configuració territorial de Catalunya)⁶.

Una segona fita fou la sessió pública organitzada per l'Acadèmia Provincial de Belles Arts de Barcelona el dia 24 de maig de 1908. Allí, juntament amb el lliurement de diversos premis, hom volgué l'«enaltiment de la memòria del gran rei Jaume I». S'hi aplegaren algunes autoritats de la província: el governador civil, que era Ossorio y Gallardo, un diputat provincial (Bonaventura M. Plaja), Puig i Alfonso com a tinent d'alcalde de la ciutat i el magistrat Guerra. Presidí Felip Bertran d'Amat, que era el president de l'Acadèmia, i hi estigueren presents altres representants de les principals entitats culturals barcelonines: Frederic Mascaró, de la Reial Acadèmia de les Ciències i les Arts; Jeroni Martorell, de l'Associació d'Arquitectes; Josep Soler i Palet, de l'Escola Superior d'Arts i Indústries; Antoni Pedols i Pere Rius i Mates, de l'Escola Municipal d'Arts del Districte Vuitè; així com Francesc Valentí, membre de la Comissió del VII^è Centenari. Les conferències foren dictades per Rubió i Lluch, en català, amb el títol de «L'Acrópolis d'Atenes en època catalana» –la llegí en absència de l'autor, malalt, Carles Pirozzini–, i per Bonaventura Bassegoda i Amigó sobre «L'arquitectura del gran rei».

Pel seu costat, el Centre Excursionista de Catalunya organitzà una expedició a les Balears, que tingué lloc entre el 4 i el 10 de juny de 1908. Hom volgué recuperar l'expedició històrica i hom partí de Salou marxant cap a Menorca; tanmateix el gruix de la comitiva sortí de Barcelona ja amb el vapor Balear i en una primera etapa arribaren fins Tarragona. El vaixell anava amb bandera espanyola i amb la catalana al trinquet. L'itinerari es completà amb les rutes Menorca-Mallorca i Mallorca-Eivissa. Els excursionistes foren cent quinze –quinze dels quals eren senyores i senyoretetes. Les cròniques reconeixen que hi hagué a Salou poca expectació i en culpen el mal temps. L'estructura del programa es repetí arreu: rebuda a càrrec d'algunes autoritats locals, un mínim engalonnement dels balcons i presència d'algunes músiques. Calgué lamentar, com acabem de dir, el relatiu fracàs a Salou (hi degué contribuir –deien– el fet d'haver de mantenir el vaixell lluny de la costa i sense poder fer la «festa del Pedró» al Llatzaret). De tota manera, a Maó sí que es pogué tirar endavant amb la celebració programada, amb intervenció del cor El Progrés. La visita es completà amb l'anada a Es Castell («Villacarlos») i Alaior. A Mallorca, el tomb fet recorregué Valldemossa, Miramar, Palma, Santa Ponsa –aquí els expedicionaris s'aturaren davant el Pi dels Montcada– i, ja de tornada, de nou Palma, el barri de Santa Catalina. L'excursió acabà després de visitar Eivissa. I, finalment, a Palma hom celebrà missa als Caputxins. El Centre Català de Palma havia anat a rebre'ls amb el vaporet Cabrera. En tot aquest recorregut la veu cantant la dugueren, per un costat, Duran i Ventosa i, per l'altra, Antoni Maria Alcover. Actuaren com a corresponsals, tot formant part de l'expedició, Miquel Sastre i Sanna –que era un tècnic de la Cambra de Comerç– i Adolf Alegret.

Sens dubte, el principal acte que hom celebrà en commemoració del natalici de Jaume I fou el Primer Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, reunit a Barcelona els dies 20-26 de juny de 1908. No podré estendre'm aquí en el mateix, justament donada la seva importància i el considerable volum de la feina de recerca aplegada en aquelles jornades. Basti assenyalar que hi hagueren dues seccions: la d'Història, amb la intervenció destacada com a organitzadors de Francesc Bofarull i Francesc Carreras i Candi, i la d'Arqueologia, acomboiada per Felip Bertran d'Amat i Joaquim Miret i Sans.

El congrés s'entrelligà amb d'altres actes més oficials i ostentosos, amb la presència de delegacions institucionals i polítiques. Foren especialment rellevants els actes del dia 26 de juny. Pel matí, al Palau de Belles Arts s'aplegaren els congressistes i els representants dels municipis que havien obtingut el privilegi de «carrers de Barcelona», per tal d'anar a l'Ajuntament, després al Consell de Cent i

⁶ Vegeu «Sessió pública en honor de Jaume I en lo VII^è centenari de son natalici». *Bulletí de la Reial Acadèmia de les Bones Lletres*. Barcelona, vol. IV, n° 29, 1908, p. 250 sqq.

commemorar-ne l'establiment. L'acte tingué un gran èxit i el Palau s'omplí. A la pràctica les commemoracions d'aquell dia vingueren a tancar el congrés. Per la tarda, hi hagué la visita al Museu Arqueològic, on es celebraria també la constitució de la nova Junta de Museus i Belles Arts —que passà a presidir Josep Puig i Cadafalch— i s'inaugurava una exposició d'objectes i documents de Jaume I i la seva època. A continuació, encara a la mateixa tarda, hi hagué la inauguració oficial del denominat «monument a Jaume I» a la Plaça del Rei. En realitat, es tractava d'un «no-monument». Puig i Cadafalch havia animat una comissió per a discutir-ne l'emplaçament. Primer hom pensà en l'extrem de l'escullera al port, tot argumentant que hom situaria així el rei davant el «seu mar llatí», després algú proposà Montserrat per tal d'oferir a Jaume I la visió dels territoris que conquerí. Finalment, però, Puig i la comissió s'inclinaren per buscar un emplaçament dins la ciutat (el comentarista que estic seguint adverteix que «segurament era ja la idea des d'un bon principi»). Es tractaria d'obrir un passadís entre la plaça del Rei i la nova Gran Via A (la Via Laietana), tal i com ja s'havia acordat per tal de deixar al descobert els darreres de la Capella de Santa Àgata. Ara, l'explicació era que hom feia una porta que comunicaria l'entrada a la Barcelona de Jaume I i al recinte de les institucions polítiques que havia sabut impulsar i respectar. Una peculiaritat a destacar és que l'obra i la idea s'encarregà a Antoni Gaudí. Puig ho havia justificat, tot dient que calia construir l'acròpolis moderna, creada amb records de l'antiga.

Per últim, el mateix dia 26 per la nit, a partir de les nou, recorregué els carrers de la ciutat una Cavalcada amb carrosses al·lusives, que es concentrà al Passeig de Gràcia i marxà per la plaça de Catalunya, les Rambles, Passeig de Colom, Isabel II i Duana, fins a dissoldre's al Parc de la Ciutadella. A part dels guàrdies i soldats, el gruix de la comitiva estigué formada per grups de diverses societats populars com la dels Xiquets de Valls, la Creu Roja o els Cors d'en Clavé. Completaren el seguici representacions de les corporacions oficials i més senyores, amb banderes i pendons. Els plats forts els constituïren les carrosses i l'agrupació de vestits i balls d'època; també hi hagué un grup disfressat d'almogàvers i la presència de camells. Les carrosses eren les del Cos de Bombers, el carro del Tibidabo (que havia sufragat la Societat del Funicular), el carro de la Lliga Regionalista, el dels Jocs Florals i el de *La Veu de Catalunya*. El carromat de l'exèrcit la presidia una matrona que simbolitzava Espanya. També hi havia carrosses que havien muntat el Fomento de Obras y Construcciones y la casa d'Anís del Mono. Tancava la comitiva la carrossa que hom havia titulat de «Glorificació del Rei», amb pintures al·legòriques que havien fet els Moragues.

Com es conegut, aquell «Any Jaume I» es clogué el 18 de juliol de 1908 amb la inauguració de les obres per a un nou sepulcre a la catedral de Tarragona. Sota la direcció i mirada de Lluís Domènech i Muntaner, hom procedí a l'exhumació de les restes i la conseqüent discussió sobre l'autenticitat o no dels ossos i calaveres que s'hi trobaren.

Al marge d'aquestes commemoracions, culturals i polítiques, més oficials i institucionals, hi hagué alguna celebració més particular, potser més popular, en general sorgides dels ambients catalanistes de la Lliga. Fou el cas de l'Ateneu Obrer del Districte, que organitzà una exposició d'art, inaugurada el 4 de juny de 1908. Aplegà obres d'artistes que començaven a ser ja força coneguts com Vilumara, Gimeno, Mir, Llobet, Llaveria, etc. L'exposició havia d'anar acompanyada d'un cicle de conferències. La primera la dictà Francesc Lleixà amb el títol d'«Influència de l'Art en el destí dels Pobles», i també s'hi celebrà alguna vetllada artística i literària. Altres centres que efectuaren alguna celebració foren el Centre Autonomista Català de Sant Gervasi, la Unió Catalanista, algunes entitats de Gràcia, etc. L'Associació Recreativa de Montcada es posà d'acord el 13 de juny de 1908 amb l'Associació Catalana d'Estudiants per a organitzar un cicle de conferències: «Don Jaime, el legislador y el literato», «El espíritu de empresa de D. Jaime», «L'agricultura en el temps de D. Jaime». Sembla que l'impulsor havia estat el diputat provincial Bonaventura Maria Plaja.

En una direcció distinta, comptant amb molts lligams i suports procedents del món més institucional i oficial, l'Associació de Catòlics de Barcelona també es sumà a la celebració. Obrí els seus actes el 13 de juny, amb una funció religiosa, al Santuari de Nostra Senyora de la Mercè. La presidència correspongué al Cardenal Bisbe de la Diòcesi, és a dir el Cardenal Salvador Casañas i Pagès (1834-1908), que tant s'havia de significar en la mobilització dels catòlics contra el pressupost de cultura de l'Ajuntament barceloní amb majoria llavors republicana nacionalista. L'encarregat de pronunciar el corresponent sermó fou l'aragonès i medievalista Fray Faustino Gazulla, mercedari. La Salve final la cantaria la Capella de Música de l'església de la Mercè, dirigida pel mestre Millet, de l'Orfeó Català.

En un segon dia, el diumenge dia 14, en el Saló d'Actes de l'organització, hom tenia previst una sessió literario-musical amb la intervenció dels poetes Joan Maragall, Jaume Collell i Ramon Picó. El reverend Francesc Mas faria el panegíric de les glòries del conqueridor, que segons advertia es centraria en el «caràcter germinant religiós del rei». La part musical, en aquesta ocasió, anava a càrrec de l'Orfeó Barcelonès. Com deia, el caràcter paraoficial era clar. El saló de la festa, per exemple, s'havia de decorar i adornar sota la direcció d'Enric Sagnier, l'arquitecte de més obra a la ciutat, molt per damunt de la dels més coneguts modernistes, amb quadres i dibuixos de Lluís Masriera.

La presència catòlica i religiosa seria reiterada. Així, un altre diumenge, el dia 28 de juny a l'església de Santa Maria del Mar, hi hagué una funció religiosa amb la intervenció de l'Orfeó Català – amb actuació de les seves tres seccions, la de senyorettes, nens i homes – amb l'Alma Pater, d'origen i notació catalana del segle XI. Hom considerava que el gran Rei escoltà sovint amb devoció durant la seva llarga vida aquesta invocació que ara ressonarà per a enaltir la seva memòria.

Altres actes i celebracions tingueren també un caràcter musical. Com és el cas de la «Cantada» que diverses entitats, de distint caràcter, filiació i compromís, tiraren endavant. Hi participaren l'Associació Euterpense dels Cors de Clavé, els Xiquets de Valls, Comissions de la Creu Roja, els Bombers, la Lliga Regionalista i el grup de La Veu de Catalunya, la Societat del Foment d'Obres i Construccions o la fàbrica de l'Anís del Mono. En qualsevol cas, com hem anat veient, la implicació directa de la Lliga Regionalista en tot el programa d'activitats d'aquell aniversari fou molt notòria i tingué sempre una voluntat molt marcada de difusió àmplia i popular: a la cavalcada, l'excursió, la cantada, etc. Fou la principal instigadora de la Comissió del Centenari. I va comprar almenys mil cinc cents exemplars per a repartir entre els seus quadres i entitats la biografia popular de Jaume I escrita pel Canonge Collell.

Si pretenem una valoració de conjunt, no hauríem d'oblidar uns factors, diguem-ne externs, que certament laminaren i vingueren a limitar l'abast de les celebracions ressenyades. En el fons, posaren també de manifest els molts límits de la pretensió de mitificar la figura de Jaume I a Catalunya. Aquell VII centenari del natalici de Jaume I, el gran rei, com els agradava de dir, coincidí amb el centenari de la guerra del francès de 1808. Òbviament no és ara el moment d'entrar-hi, però és útil de retenir, almenys, algunes característiques i conseqüències de la commemoració magna del primer centenari de la «guerra d'independència espanyola». Per un costat, la commemoració del rei en Jaume tendí a minimitzar el «dos de maig», que a Catalunya acabà sent cosa de l'Espanya més oficial, l'Exèrcit i la Guàrdia Civil. Hom tendí en aquest punt a substituir-ho per la reivindicació dels màrtirs propis de Barcelona, que s'havien alçat el dia 3 de maig del 1808 i havien estat executats després. Hom procurà popularitzar els màrtirs Gallifa i Pou, que eren clergues, més Aulet, Massanes i Navarro, seglars. Cal afegir que hom intentà recollir diners per als vuit sepulcres i hom començà a parlar d'erigir un monument, que no arribaria sinó el 1929. Per altra banda, cal adonar-se que amb molta major eficàcia mítica, hom maldà per substituir el mite madrileny, la gesta del 2 de maig a Madrid, per la batalla del Bruc del 7 de juny de 1808 i, més enllà, en referència a Girona, el famós setge de Girona, del maig-desembre de 1809.

La implicació directa d'alguns republicans. El cas del Congrés d'Història de la Corona d'Aragó⁷

Els republicans foren marginats de les celebracions oficials, a través paradoxalment del paper que en elles prengueren les corporacions i institucions més reconegudes de la societat civil. Tanmateix, intentaren alguna presència dins les mateixes. Com veurem, la principal via la constituí l'alcaldia en la persona d'Alfred Bastardes, així com una presència testimonial, però activa, dins el Congrés d'Història d'Aragó. A part, hi hagué la presència d'alguns republicans mallorquins, de naixença o residència conjuntural, en l'Expedició a les Balears. Destacaren en aquest sentit Lluís Martí –de formació acadèmica barcelonina i federal–, Francesc García Orell, membre del Centre Català de Mallorca, i ell mateix republicà federal, Jeroni Pou, republicà reformista, i, finalment, el conegut senador i catedràtic de la Universitat de Barcelona, Odón de Buen, republicà de referència progressista i salmeronià.

⁷ He usat diverses informacions, hemerogràfiques i d'altra mena. Una crònica important i oficial fou la reproduïda a l'*Anuario Estadístico de la ciudad de Barcelona, Año VII, 1908* (Barcelona: Imp. de Henrich i Cia, 1910, p. 562-573). També: *Congrés d'Història de la Corona d'Aragó dedicat al rei en Jaume i a la seva època* (Barcelona: Ajuntament, 1909-1913, 2 vol.)

En el congrés –recordem que les seves sessions foren primer el dia 20 de juny, la preparatòria, i després entre el 22 i el 26– hi hagué dues seccions i dues mesos: la d'història i la d'arqueologia. La primera amb Francesc Amarche, de València, Joan Moneva i Puyol, Francesc Bofarull i Sans, com a vice-presidents, més Josep M. Cirera, Francesc Martorell i Francesc Carreras Candi. La segona, la d'arqueologia, amb Mn. Anton Maria Alcover, Josep Laplana i Felip Bertran i Amat, més Josep Gudiol, Josep Bassols i Iglesias i Joaquim Miret i Sans, secretaris. Cap d'ells era republicà. Però, a les discussions hi destacà Salvador Sampere i Miquel. La presència republicana la completarien el jove Lluís Nicolau (Lluís Nicolau d'Olwer), i Benet Pons i Fàbregues, que era l'arxiver municipal de Palma, de formació i militància històrica federal. Cal tenir en compte un fet molt significatiu. Al llarg del segle XIX els republicans havien destacat en gran mesura dins el món dels escriptors i els literats, especialment els de major voluntat i consum popular. En canvi, la seva presència entre els professors de la Universitat o d'Institut era petita, molt minoritària. A principis del segle XX sols algun jove semblava obrir camí en aquest espai, el qual tanmateix s'anà omplint de referències republicanes ja noucentistes al llarg dels anys vint i trenta.

Recordem qui era Salvador Sampere i Miquel (1840-1915), un dels molts republicans menystinguts pel catalanisme regionalista de la Lliga, és a dir pel noucentisme catalanista conservador. Sampere fou un possibilista, republicà d'ordre i de voluntat respectable, plenament immers d'altra banda dins la vida cultural catalana i barcelonina del darrer terç del segle XIX i primers anys del XX. Havia actuat com a pont i punt de difusió de l'institucionisme i el krausisme madrilenys (i encara exercia un gran paper en aquesta direcció a començaments del nou-cents). Havia mantingut alhora una trajectòria important i influent com a historiador. Havia animat i mantingut dues revistes d'història bàsiques a l'època: *Revista Histórico-Latina* (1874-1877) i *Revista de Ciencias Históricas* (1880-1887). D'entre les seves obres, en destaquen dues, per la seva amplitud i impacte: *La Emancipación del Hombre: historia de su desenvolvimiento físico, religioso, moral, político, científico y artístico* (1882, 1883-1887, 5 vol. amb epíleg de Nicolàs Salmerón) i *Fin de la nación catalana* (1905). Implicat amb la cultura catalana i en català, participà en diverses ocasions en els Jocs Florals i, a part de publicar força textos en català, s'esforçà en l'anàlisi dels orígens històrics de la «nacionalitat catalana». A part del llibre ja esmentat del 1905, referit al 1714, altres textos anteriors en aquesta direcció foren *Orígenes y fuentes de la nacionalidad catalana* (1878) o *La rogalia de Corbera* (1897), on reconstituí els edificis i les institucions que en especial Felip V obligà a ensorrar per tal de construir el nou barri de la Ciutadella a Barcelona.

Doncs bé, repassant totes les informacions de l'època, clarament es veu que, en aquell congrés, Sampere i Miquel vingué a galvanitzar una oposició a l'enaltiment més acrític i mitificador de Jaume I, que estava impulsant l'abassegadora majoria conservadora i catòlica. Aconseguí sols un tímid suport, el de Francesc Carreras i Candi (amb qui havia de col·laborar poc després, a la *Geografia General de Catalunya*) i, potser, de Josep Soler i Palet (1859-1921), notari i historiador terrassenc, antic almirallia i catalanista. Aconseguí de polaritzar la discussió en relació, fonamentalment, a tres qüestions. En primer lloc, a l'entorn de la política de Joan I, en relació als «moros», justificada i aplaudida per professors com Andrés Jiménez Soler, Víctor Balaguer, Caballero o Lluís B. Nadal. Sampere, al costat de Carreras Candi, fou molt més crític, considerant (en paraules de Carreras) que «hemos participado de los defectos de los demás pueblos en todas las épocas [...]. El espíritu de conquista ha movido a todos los pueblos, aún al nuestro, en el siglo XIX.» A més, «lamentaven» que no seguís la política del seu pare d'acord amb el rei de Castella («pues no habríamos perdido el reino de Murcia»). A continuació, en segon lloc, i en relació a l'autoria i sobre tot la hipotètica veracitat històrica de la crònica del rei en Jaume, digué: «existen en ella tantas mentiras, que sí en efecto la escribió ese monarca, o no tenía pleno el conocimiento o no se acordaba de lo que había hecho.» La conclusió, per a ell important, era que «cuando se aduzca como autoridad esa crónica, no se eche en olvido que está en discusión». Ell sempre l'havia llegida «con gran prevención». Per últim, hi hagué l'enfrontament (sembla que amb un to, si més no, tens) amb el P. Faustino Gazulla sobre l'orde de Nostra Senyora de la Mercè. Gazulla documentava el caràcter militar de la institució i afirmava que havia estat fundada el 10 d'agost de 1218. Sampere negà la validesa dels documents aportats pel capellà aragonès sobre aquesta data, tot argumentant entre d'altres qüestions que no duien la firma dels consellers designats prop de D. Jaume i pel Papa Innocenci. Cal tenir en compte que l'aportació de Sampere i Miquel al congrés era «La

minoria del Rey Don Jaime i la procuradoría del Conde Sancho⁸). L'important en aquest punt és que intentava la discussió del caràcter i veracitat dels documents de l'època.

Les celebracions col·laterals al congrés, en especial, com ja he esmentat, la de l'establiment del Consell de Cent el 26 de juny i l'acte inaugural del monument a Jaume I a la plaça del Rei, aquell mateix dia al vespre (a les 18,15 de la tarda), donaren lloc a uns parlaments destacats i plens de significació política, de l'alcalde republicà Alfred Bastardes. Aquest era el primer alcalde republicà de la ciutat sota el regim de la Restauració (un alcalde d'elecció popular, hom en deia, perquè, de forma accidental, no havia estat nomenat pel govern, com succeïa en els municipis més poblats, i sí triat per una majoria dels regidors). Era un republicà nacionalista sorgit dels ambients de l'esquerra catalana del CNR i d'*El Poble Català*⁹. No puc entrar en detalls. Tot el debat, dur i crispat, sobre el pressupost de cultura, aprovat per la majoria republicana del consistori aquell mateix 1908, provocà l'enfrontament amb l'alcalde de Reial Ordre Domènec Sanllehy –dinàstic– que es negà a signar l'acord. Al final, aquest acabà per dimitir i fou llavors quan s'inaugurà un període –fins les eleccions de maig del 1909– amb Bastardes com a alcalde accidental. Un detall si es vol anecdòtic, és que la precipitació de la dimissió de Sanllehy es produí davant l'amenaça de boicot de la majoria a l'acte que havia de celebrar-se el mateix dia 26 de juny per la tarda, immediatament abans de la inauguració del monument dedicat a Jaume I a la plaça del Rei, a les noves sales del Museu Arqueològic com a presentació de la Junta de Museus i Belles Arts, i on s'havia organitzat una Exposició de Documents i Objectes del rei en Jaume i la seva època.

Bastardes, per tant, presidí com a nou alcalde l'acte del Saló de Cent pel matí del dia 26. Allí un escrit enviat per Josep Pella i Fargas (llegit per Lluís B. Nadal), després d'afirmar que eren al «palau de la república municipal de Barcelona», digué que d'haver presidit l'esperit de l'època de la constitució d'aquell Consell de Cent, «el consell municipal intervindria, sense ingerència de l'Estat, en les qüestions d'ensenyament, socials i de diversa índole, i encara tindria dret a nomenar cònsols». Bastardes, a continuació, havia de reblar el clau. Entengué les aportacions del Congrés d'Història com a una tasca d'enaltiment de la personalitat catalana. Era, segons ell, el que es féu a l'enaltir el gran rei, donat que aquest no havia respost sinó a l'empenta de «aquel pueblo y aquella raza que tan ejemplares instituciones democráticas supo crear».

Paga la pena de dur aquí la narració que en feu *La Vanguardia*, de la peroració de Bastardes:

En este acto, añade el alcalde, en que conmemoramos la institución del Consejo de Ciento, honramos también la memoria de aquellos ciudadanos que sintieron el espíritu de ciudadanía y se impusieron al poder feudal y al elemento militar, haciendo triunfar la democracia, en su alto sentido gubernamental, pues era bastante enérgico aquel poder comunal por esto, por basarse en la democracia, que tenía por aristocracia la del talento y la de las altas virtudes. No admiramos, observó, el Consejo de Ciento como obra arqueológica, sino como una realidad viva, en la que hay dos elementos: el popular y el ejecutivo. Luego saluda á los representantes de los antiguos «carrera de Barcelona», por haber acudido á honrar con su presencia el Salón de Ciento, archivo de la defensa municipal. Nuestra gloria –les dice– no es ser barceloneses, sino de que Barcelona sea la patria de toda Cataluña, como Roma lo era de los latinos. Atribuciones tenía en el siglo XIII nuestro Municipio que hoy no comprendemos que las tuviera una corporación popular, y que contrastan con las exiguas de hoy. Era extensa entonces la vida municipal, desde Montgat hasta Castelldefels, y aún llevó luego su influencia á aquellas poblaciones que al libertarse del feudalismo, se acogían á los beneficios de la ciudadanía barcelonesa, siendo calles de esta ciudad á cuyo Consejo de Ciento pedían favor y ayuda. Por ser cómo era, hizo Barcelona desaparecer el bandidaje y la piratería. Afirma que los Ayuntamientos de Cataluña, especialmente el de Barcelona, que cristaliza el espíritu de aquélla, no sólo han de solicitar la autonomía, sino que se la han de tomar de cada vez más. Somos muchos los que creemos, confiesa, que un pueblo lleno de vida no debe hacer protesta resignada, sino que ha de tender á reconquistar las libertades perdidas, adaptándolas á las necesidades modernas. Yo quisiera, concluye diciendo, que nos juramentásemos todos los Municipios de Cataluña y España para reforzar la personalidad municipal, lo que no sería en

⁸ Posteriorment Sampere ho publicà com a llibre amb el títol de *Minoria de Jaime I: vindicació del procurador Conde Sancho, Años 1213-1219*. Barcelona: Impr. Francisco Altés, 1910, 117 p.

⁹ Vegeu en especial: *Els orígens del republicanisme nacionalista. El Centre Nacionalista Republicà a Catalunya (1906-1910)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2009. I BASTARDES PÉREZ, Albert. *Els republicans nacionalistes i el catalanisme polític: Albert Bastardes i Sampere (1871-1944)*. Barcelona: Ed. 62, 1987, 2 vol.)

detrimiento del Estado, pues cuanto más pujantes fueran los Ayuntamientos, más rico y potente fuera aquél. Ese discurso fue interrumpido con aplausos en diversas ocasiones¹⁰.

Fou també notable la intervenció de Bastardes en la inauguració del monument de la Plaça del Rei: «tots els bons catalans volen que el record del passat guiï el pensament present i per això palpeja en tots els cors el testimoni de l'homenatge al gran Rei que feu de Barcelona la primera ciutat del Mediterrani i la pàtria de tots els catalans.»

El publicisme republicà catalanista: entre l'humor amable i la polèmica amb els catòlics

Potser el primer fet característic fou el que en conjunt la premsa republicana de Barcelona no anà obertament a la crítica i l'oposició frontal a la commemoració. És molt significatiu en aquest sentit la comparació amb la reacció molt distant i contrària del blasquisme valencià. A Barcelona, només s'hi oposà *El Progreso*, l'òrgan del naixent partit radical de Lerroux, però les seves crítiques es concentraren més en contra del republicanisme solidari i nacionalista, en contra molt especialment de l'alcalde Bastardas, que no en contra del rei. En començar el febrer (en el moment del naixement i l'anada a Montpeller) derivà el comentari cap a la denúncia del que podria significar per uns republicans l'enaltiment d'un rei:

¡Por vida de *Jaume*
lo Conqueridor!
Cosa es que no entiendo
ni lo entiende Dios,
por qué si el difunto
fue rey de Aragón
los republicanos
le agasajan hoy.
¿Será por rey muerto?
Tampoco es razón,
pues por tal sistema
al rey que rabió
debiera obsequiarse
con fiestas *ad hoc*.
Y si al fin don Jaime
lo Conqueridor
fue en tiempos pasados
un rey y señor,
los republicanos
que celebran hoy
el tal Centenario
tocan el violón¹¹.

Com he dit, a més, la qüestió derivà cap a les crítiques a l'actitud de Bastardes com a alcalde i la polèmica dels domassos. Bastardes s'havia negat a festejar amb ells el dia del Sant Alfons, el dia de l'onomàstica del rei Alfons XIII, com era costum institucional oficial, i els lerrouxistes pretengueren denunciar la contradicció davant els fet que pocs dies després el mateix alcalde es mostrés entusiasta i s'impliqués al màxim en la commemoració del natalici de Jaume I:

Bastardas no puso colgaduras en el Ayuntamiento el día del santo de don Alfonso. / Dijo, o dejó decir, que lo hacía por republicano y... nos pareció bien. / Luego tuvo *por* y por eso, oficialmente, dijo que no lo había hecho por falta de acuerdo del Consistorio y... nos envainamos el elogio./ Ahora, acuerdan colgar por el Centenario de don Jaime rey de Aragón y... nos parece peor. / La cosa aclara ciertas intenciones. / El señor Bastardas hizo lo que hizo por catalanismo, ni más ni menos que por

¹⁰ *La Vanguardia*, 27-VI-1908, p. 2.

¹¹ *El Progreso*, 2-II-1908, p. 1: «Balance del día».

catalanismo. / Porque si hubiera procedido por republicano, tanto monta un rey muerto como uno vivo. / Luego... El republicanismo fue guayaba solidaria. / La única verdad es chauvinismo catalán¹².

Certament, hi hagué també aquí i allà alguna petita referència que volia ser satírica i despectiva. Per exemple, comentant l'acord de l'Ajuntament, hom qualificava l'espai de l'estàtua a la façana de *covachuela*. I hom afegia que Don Jaume potser havia estat catalanista però si visqués ara no ho seria perquè els seus néts havien «degenerat la raça». Més encara, a l'explicar l'anada d'alguns regidors a Montpeller, hom deia que sols hi havia anat per a banquetejar. Més endavant, ja el juny de 1908, la crítica anà pel costat de l'ajut de l'Ajuntament als expedicionaris a les Balears, que hauria estat de vint mil pessetes. Val a dir, a més, que, amb una certa timidesa, intentaren d'organitzar en contraposició una «expedició liberal», en una campanya de propaganda lerrouxista i antisolidària per les terres de les comarques de Tarragona, tot partint de Reus. Un mes després, de fet molt poca cosa: alguna petita broma contra la commemoració central de Barcelona del 26 de juny:

Tres eran tres
las hijas de Elena...
Y tres son los Jaimes
de Regia extirpe
que podrá la historia
registrar en sus anales
Primero el Conquistador,
luego el príncipe carlista
y otro Jaimito menor,
que al nacer ya se conquista ...
lo que supondrá el lector¹³.

De tota manera, cal insistir-hi, res de semblant a una campanya important i extensa, ni l'ús ampli de la qüestió per a afirmar la pròpia posició. I com ja queda indicat, la resta del republicanisme català, en uns moments de filiació catalanista solidària, volgué d'alguna forma implicar-s'hi i fer-hi la seva pròpia lectura. És indicatiu en aquest sentit el repartiment de papers que s'establí entre el tractament de la premsa «seriosa», el diari *La Publicidad*, i l'ús de la premsa satírica del mateix moviment –i de la mateixa empresa– com és ara *L'Esquella de la Torratxa*. *La Publicidad* dedicà pàgines senceres al Centenari amb una visió clarament de lloa i mitificació de la figura de Jaume I, que era qualificat de l'home «más hermoso del mundo» –com deia DescLOT, afirmaven–, valent, també un trobador, protector de les lletres, que destruï el feudalisme, donà al poble sàvies i liberals lleis, reformà els furs, creà el gloriós Consell de Cent, etc. El panegíric, per exemple, abans de reproduir els versos d'Àngel Guimerà sobre «Poblet», acabava:

Fundó escuelas y fue un hombre tolerante que dispensó protección a los judíos. No era fanático. Supo ser justo y castigaba las demasías del clero arrancando la lengua al obispo de Gerona, D. Berenguer de Castellbisbal. A su entorno se ha forjado una leyenda de amor. Tuvo trato íntimo y comercio con gentiles damas, no satisfaciendo su pasión y su temperamento sensual la larga serie de esposas que tuvo. Fue un rey magnánimo que supo amar y supo combatir¹⁴.

El mateix diari animà molt l'engalonament «espontani» dels balcons i carrers per tal de reforçar la decisió de l'Ajuntament. També seguí en lloc preferents la informació generada per la Comissió del Centenari. Seguí amb un cronista propi l'expedició balear –Crisantem Vich Company– i procurà alhora engrandir la figura i el paper de Bastardes i els seus discursos o declaracions. Pel seu costat, *L'Esquella de la Torratxa*, simplement en féu una campanya d'humor i sàtira amable, més adreçada a la popularització dels fets i el significat «republicà» de Jaume I que no a l'oposició o denúncia del rei. Es tractava de reiterar la tradició del monarca faldiller i altres referències per l'estil. Però aquests pocs versets donen clarament el to «blanc» i contingut de la sàtira:

¹² *El Progreso*, 2-II-1908, p. 1: «Balance del día».

¹³ *El Progreso*, 26-VI-1908, p. 1: «Balance del día».

¹⁴ *La Publicidad*, 2-II-1908: «VII Centenario del natalicio del Rey Caballero D. Jaime el Conquistador».

A Tarragona han obert
 el sepulcre o sarcòfag
 d'en Jaume el Conquistador
 i han observat a l'amidar-lo
 que el mort fa dos metres llargs
 tenint, doncs, aquest tamanyo
 n'havien de dir un *esquelet*
 o bé dir-ne un *esquelasso*?

En qualsevol cas, també la sàtira i la broma tendia a acabar amb una crida a la lluita catalanista:

Per això jo proposo aquí
 que per a poder aconseguir
 treure l'enemic de casa,
 ens deixeu la vostra espasa
 del Museu Tarragoní.
 Car un poble valerós,
 el record d'un Rei com vos
 i l'espasa que us servia,
 poden encara algun dia
 fer un miracle prodigiós¹⁵.

L'única diferència amb l'altra premsa republicana, la més lligada a la tradició federal del vuit-cents, com és el cas de *El Diluvio*, es troba en la seva voluntat més inclinada a la crítica directa a la celebració catòlica i conservadora, i al contingut que a la mateixa intentaren donar-li. Vegem, per exemple, l'anàlisi que hom féu de la commemoració organitzada per l'Associació de Catòlics de Barcelona, els *calassancios* en deien, amb qui estaven enfrontats –recordem-ho– per tota la qüestió de l'intent a la fi frustrat de tirar endavant un ensenyament municipal laic, progressiu i catalanitzat. En la seva crònica arremetien contra el calasancio Parpal, que havia acusat als republicans de desnaturalitzar la personalitat de Catalunya, i contra Peris, el qual tot hi representar l'alcalde en l'acte volgué emular l'ultramontanisme de Parpal i atacà també el pressupost de Cultura¹⁶.

El nou nacionalisme republicà i la commemoració d' *El Poble Català*.

Fou el diari *El Poble Català*, de filiació republicana i nacionalista, qui més s'abocà a la commemoració. De fet competí en això d'igual a igual amb el tractament donat per *La Veu de Catalunya*, de la Lliga. Mantingué una petita secció que amb el títol «El centenari de Jaume I» anà informant amb minuciositat dels acords i projectes provinents de l'Ajuntament, la Comissió Oficial del Centenari i de totes les entitats i corporacions que s'hi anaren sumant i manifestant. Per exemple, el Centre Autonomista Català de Sant Gervasi (23 de maig de 1908), l'Ateneu Obrer del Districte III (3 de juny), Grups de la Unió Catalanista (6 de juny), les entitats de Gràcia (25 de juny), etc. D'altra banda, cosa notòria, procurà no limitar-se a l'explicació barcelonina, tot incorporant les notícies que podien generar-se des de Girona, Tarragona i (potser un xic menys) Lleida. Comptà, a més, amb unes col·laboracions d'altura que s'endinsaren en l'anàlisi del significat polític de la commemoració. Aquest fou el cas, molt destacadament, de Gabriel Alomar, qui, en comentar el natalici, en la col·laboració que duia per títol «En la Candelera d'enguany», no resistí la temptació d'aplaudir-ne el mite en el que tenia de patriòtic i de font d'inspiració poètica:

Mes avui, per a les terres catalanes, la commemoració del festival cobra un doble sentit de poesia mítica; i sobre la festa religiosa, la festa patriòtica d'un octau [sic] centenari ajunta en una sola flor triple aquestes tres paraules qui són tota la tradició: Déu, el Rei, la Pàtria;... Veieu perquè jo, impenitent futurista, vull donar-me, per uns moments, la suggestió d'un misticisme patriòtic. Oh! Me dic; no cantis, avui, el rei en Jaume històric, ja que tu, fredament, l'has bescantat; no cantis tampoc la

¹⁵ *L'Esquella de la Torratxa*, 3-VII-1908, p. 442: «A don Jaume». Signa Pep Llauné.

¹⁶ *El Diluvio*, 28-IV-1908, p. 5-6: «El centenario de don Jaime I y los calasancios».

seva Catalunya, ja que no és aquesta Catalunya la teva, ni fins i tot sabries veure, a través aquell temps, una Catalunya, és a dir, un poble. –Canta, sí, la transfiguració poètica del cabdill; canta la seva figura com a centre d'un cicle poemàtic, presidint una Taula Rodona o una Cena apostòlica de dotze l'ars [sic]. Canta la seva imatge cavalcant centúries, divinitzant-se lentament com un Sant Jaume o Sant Jordi o Sant Martí, passant a cavall, entre boires d'espiritualització, sobre els vells camps de batalla on avui, sota la glòria del cel meridional, floreixen ciutats remoroses... Sembla que la sang vessada en l'horror d'aquella bàrbara feudalitat fou recollida en un càlzer on, per no sé quina transsubstanciació, fermenta i bull, vivent sempre, el cor d'aquesta heroica prosopopeia: la Pàtria. –Curiosa canonització popular, obra de vuit [sic] segles!

A continuació venia l'entusiasme per la crònica del seu engendrament, un dels motius més celebrats en la popularització del rei:

El naixement de l'alt en Jaume sembla mític. Jo no sé si ho és, però és ben digne d'ésser-ho. Diré més: *jo preferiria que ho fos*, voldria que la poesia novel·lesca del fet s'emboïllés amb l'exquisida falsedat de les pures invencions humanes, que mai existiren en la baixa realitat. Sobre la rudesia de l'elm simbòlic, l'elm lohengrinesc amb que la multitud fantasia el seu Rei en Jaume, i que el veritable Rei en Jaume mai va portar, aquesta poetitzant mentida vessaria un bateig de forta i gloriosa idealitat [...].

Obro la crònica del Rei... Oh, jo no sé, erudits, si és el Rei mateix qui hi parla. Però... no és millor que nosaltres decretem que sí, que ho és el Rei, el cronista qui, amb el Nos majestàtic, se digna contar-nos la rondalla guerrera de la seva vida? –Qui no coneix el mite del naixement? Per a què copiar els saborosos fragments de les cròniques? Un perfume de sensualitat se'n desprèn... En l'engendrament del cabdill no presidí la fredor dels amors legals; la intenció del pare deuria comunicar a l'ésser de l'heroi futur una sana fortalesa de bastardia... Si la corrent pudibondesa no ho impedís, avui els diaris catalans, com a bella recordança, deuriem reproduir la pàgina de Muntaner o la de Desclot amb tota la simplicitat candorosa del seu estil...

No recordeu l'engendrament d'Hèrcules, degut a una altra mistificació, tal com la presenta, figurada en comèdia, l'*Amphitrio* de Plaute [...]? I no és veritat que la comparança entre els dos mites, el català i l'hel·lènic, versant els dos sobre el més extrem dels respectius herois nacionals, és una gran font de suggestió¹⁷?

El grup comptà amb cronistes de les dues expedicions (la de Montpeller i la de les Balears) també notoris, com per exemple fou el cas de Jaume Marí i Sintes, que en donaren una informació detallada. Alhora, més que no altres corrents del republicanisme, intentaren de relacionar l'aniversari amb un conjunt de commemoracions patriòtiques i catalanistes. És a dir, s'esforçaren a situar el centenari del natalici de Jaume I al costat del cinquantenari dels Jocs Florals o els fets del Bruc del 1808 i la commemoració del setge de Girona que començaren ja a preparar-se. I en aquest punt de nou tornà a destacar l'anàlisi de Gabriel Alomar, qui s'esforçà a contraposar aquelles dates catalanes amb el 2 de maig madrileny o el 19 de juliol de Bailén. En aquesta mateixa línia el periòdic aplaudí i s'implicà obertament en la difusió i popularització dels Jocs Florals que hom organitzà a Igualada i Badalona a l'entorn del tema.

En tot cas, hi hagué una posició formal de suport a la commemoració i la figura del rei en Jaume, a través, per exemple, de l'editorial del setmanari del 2 de febrer de 1908, una editorial abrindada i radical, més patriòtica que no analítica. L'eix de la commemoració es situava en la vertebració nacional de Catalunya (més enllà de les lectures democràtiques i de defensa de les llibertats municipals, com era comú entre totes les famílies republicanes solidàries). El lligam entre el present i aquell passat era substantivament la nació:

Catalunya obre les planes d'or de la seva història, honorant les gestes del monarca. La pàtria present gira per un instant els ulls a la pàtria pretèrita, i cerca en els dies passats, no la imitació actual d'un exemple no imitable, sinó la consciència de la pròpia i perdurable vida, la realitat de l'ànima nacional de Catalunya en aquell segle medieval.

La pàtria espiritual, ha dit l'Ernest Renan, consisteix en la comú possessió d'un ric llegat de records, en la forta voluntat d'existir i en l'esperança de futures obres esplèndides que es realitzaran. Tinguem-les a tothora ben presents, nosaltres catalans, aquestes tres condicions del viure de la pàtria. Contemplem,

¹⁷ *El Poble Català*, 2-II- 1908, p.1: «De nostra col·laboració. En la Candelera d'enguany». Signa Gabriel Alomar.

amb mirada serena, el nostre passat, per a treure d'aquesta contemplació, no idolatries que ens convertirien en immòbils estàtues de sal, sinó fondes ensenyances profitoses i, sobre tot, l'evidència palpable de la vitalitat de la nació nostra a través de les centúries. Sabent bé lo que hem estat, tindrem major consciència de lo que avui som i de lo que serem en les jornades triomfadores de demà¹⁸.

Una caracterització conclusiva?

Acabem ara amb algunes idees anotades desordenadament i sols molt mínimament esbossades. Per començar, la commemoració fou clarament hegemnitzada per la dreta catòlica i el regionalisme conservador, amb un paper preponderant de la intel·lectualitat del moment i destacats professionals liberals. El significatiu fou, tanmateix, que no existí una oposició frontal del republicanisme català, excepte en el cas del radicalisme lerrouxista, el qual de tota manera, excepte alguna escadussera presa de posició, prefereix ignorar la celebració. Els republicans intentaren una presència en l'aniversari, almenys la testimonial, però es trobaren amb moltes dificultats per a penetrar en el nucli dur de l'organització de la celebració i, encara més, per a poder entrar dins el clos molt tancat de l'alta cultura oficial catalanista. La seva lectura de manera estesa, reiterada i transversal –en tots els casos i tendències– situà la importància de Jaume I en el terreny del pactisme i la pràctica d'una primerenca democràcia parlamentària, i en el terreny de l'afirmació de les llibertats pàtries catalanes. Alhora pretengué assumir també una lectura crítica, en especial no religiosa i més històrica, comprensiva amb l'època però reticent davant l'enaltiment de l'expansió més militar i religiosa de la monarquia. Tot això ho intentaran els republicans en el marc de la celebració oficial (Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, inauguració del «monument», actes al Saló de Cent, etc.). Ara bé, hauran d'usar –com de costum– la premsa d'humor i sàtira per a desacralitzar la monarquia (i el rei) i alhora per a mantenir el seu discurs d'oposició a les autoritats polítiques i religioses conservadores. Un aspecte particular de gran significació fou l'atenció donada per *El Poble Català* al tema. De fet, i sense entrar ara en més precisions, és una bona mostra de fins a quin punt la branca nacionalista del republicanisme liberal catalanista havia sorgit de la Unió Catalanista i les Bases de Manresa i (si se m'entén) no de la constitució de l'Estat Català del 1883 o del federalisme més democràtic i de major voluntat popular.

En tot cas, és difícil de trobar una total acceptació de la mitificació de la figura de Jaume I. Pesava molt la tradició d'atacs i versions xarones del mateix. Pesava molt també el fet que Jaume I havia estat un Rei, així com, per damunt de tot, el caràcter bel·ligerant religiós i integrista de la versió més conservadora sobre la seva figura que s'estava imposant. En aquest sentit, com ja he comentat en d'altres llocs i ocasions, els republicans catalans i catalanistes es trobaven més còmodes dins les glosses d'altres dates més modernes: la del 1640 i el 1714, per exemple.

¹⁸ *El Poble Català*, 2-II- 1908, p.1: «Data memorable. Don Jaume I el Conqueridor».